

'Met wijwater hou je geen stoommachine tegen'

De technologische revolutie bracht het industrieel kapitalisme in de negentiende eeuw in een stroomversnelling. De nog prille socialistische beweging trachtte zich in woord en daad tot tolk te maken van het arbeidersverzet tegen uitbuiting en sociaal onrecht. Kerken en christelijke organisaties beperkten zich aanvankelijk tot individuele hulp via de armenzorg. Het middeleeuwse metafysische christendom had geen antwoord op de vraagstukken van de moderne maatschappij. Of zals Theo Salemink in het Disk-cahier *Tussen arbeid en kapitaal* stelt: „Met wijwater hou je geen stoommachine tegen”.

Christelijke arbeiders bleken niet ongevoelig voor de lokroep van de sociaal-democratie. Als reactie daarop ontstonden anti-socialistische katholieke en protestantse vakbonden, die volgens NVV-bestuurder Jan van den Tempel „de geschiedenis der onderkruiperij in Nederland” vormden. Menige studie van de vakorganisatie in Nederland bevestigde deze visie, hoewel met name lokaal onderzoek soms een positiever beeld verschafte over het handelen van christelijke vakbondskaders.

Toen de Tweede Internationale in 1891 de strijd voor de achturedag en de gelijkberechtiging van vrouwen programmatisch verwerkte, publiceerde paus Leo XIII de encycliek *Rerum Novarum* en vond op instigatie van Abraham Kuypers het Eerste Christelijk Sociaal Congres in Nederland plaats. Bijna een eeuw later, op 19 mei 1990, manifesteerde zich de arme

kant van Nederland in Den Haag. Werklozen, bijstandsvrouwen, ouderen en WAO'ers demonstreerden niet onder de rode banieren maar werden gemobiliseerd door het bedrijfspastoraat Disk. Uitkeringsgerechtigdenorganisaties lieten weten eerder de kerk dan de vakbeweging als bondgenoot te zien bij hun strijd voor vijftien procent erbij. Reden genoeg voor de redactie van de Disk-cahiers om wetenschappers, vakbondsbestuurders en bedrijfspastors te vragen hun licht te laten schijnen over honderd jaar katholiek en protestants sociaal denken.

Solidarisme

Linkse vakbondshistorici hebben door de negatieve interpretatie van de christelijke vakbeweging (de daad) nauwelijks aandacht besteed aan de christelijke sociale leer (het woord). De historische bijdragen van Henk Woltring en Theo Salemink in het Disk-cahier voorzien in deze leemte. De sociale leer van *Rerum Novarum* gaf de katholieke arbeiders de mogelijkheid tot organisatie, maar dan wel in aparte katholieke bonden. Het afwijzen van woeker en concurrentiezuucht enerzijds en socialisme anderzijds leidde tot een theorie van het solidarisme. Het kapitalisme moest gekerstend worden door economische ordening via corporatistische organen. Ook in protestantse kring was verzet tegen de Mammon en de geestesarmoede binnen de kerk. Kuypers gaf tijdens het Christelijk Sociaal Congres zijn architectonische kritiek op de samenleving. Beterschap lag volgens hem vervat „op de socialistische weg” mits daaronder niet het program van de sociaal-democratie werd verstaan maar „een van God gewilde gemeenschap”.

Het solidarisme heeft na de Tweede Wereldoorlog („Na Ausch-

witz smaken dogmatieken naar as”) plaats gemaakt voor het personalisme, met de nadruk op de mens als autonoom en onschendbaar persoon in het bezit van onvervreemdbare rechten. Salemink wijst er op dat binnen de maatschappelijke verhoudingen niet alle mensen gelijk zijn: „...de bezittende klasse ligt minder in ketens dan het proletariaat van de negentiende eeuw. En voor de mensen in de Derde Wereld en in de Vierde Wereld in het Westen gaat dat heden ten dage evenzeer op”. Bedrijfspastor Albert Slaats pleit er daarom voor dat de kerken zich niet baseren op het algemene welzijn maar op het bijzondere welzijn van hen die lijden onder wanverhoudingen. Het jaar 1891 wordt niet als een keerpunt beschouwd in het christelijk sociaal denken. Er was geen sprake van een principiële keuze voor de armen en onderdrukten.

Oudvakbondsbestuurder Herman Bode denkt dat de katholieke arbeiders destijds *Rerum Novarum* toch met zoveel vreugde begroetten omdat binnen de RK-kerk ijverars voor vakorganisatie met forse tegenwerking en achterlijkheid te maken hadden.

Het christelijke harmoniedenken botste met de praktijk van de kapitalistische productie en de klassenstrijd. „De strategie van de vakbeweging om tot een harmonische samenleving te komen heeft met deze feitelijke conflictsituatie nu en in de toekomst rekening te houden”, stelt Bode. Niet alleen de socialistische beweging kampte met problemen als gevolg van verschillen tussen opvattingen en gedragingen. Ook voor het protestants-christelijke en katholieke sociale denken geldt blijkbaar dat de praktijk de beste leermeester is.

Ad van den Oord

Tussen arbeid en kapitaal, een eeuw katholiek en protestants sociaal denken, Disk-cahier XV, Luyten/Disk, Amsterdam, 1990.